

УДК 343.98

ПОНЯТТЯ ТА ОЗНАКИ ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ В КРИМІНАЛІСТИЦІ

Чернецький О. К.

*Кримський юридичний інститут Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого,
Сімферополь, Україна*

У статті розглянуті питання щодо поняття приховування злочину в криміналістиці, як форми протидії розслідуванню. Проведений аналіз літератури визначає основні ознаки поняття приховування злочину та негативних обставин.

Ключові слова: приховування злочину, негативні обставини, спосіб злочину.

На сьогодні в теорії криміналістики дуже важливе місце займає поняття приховування злочину, оскільки приховування злочину є одною з форм протидії розслідування, яка полягає в недопущенні включення доказової інформації в сферу кримінального судочинства, її використання в процесі розслідування, та здійснюється злочинцем різними способами. Тож, метою даної статті є спроба аналізу та вирішення питань, пов'язаних з поняттям приховування злочину як форми протидії розслідування.

В теперішній час приховування злочину, як форма протидії розслідуванню є своєрідним видом соціальної діяльності й являє собою систему навмисних, цілеспрямованих дій по перешкоджанню повному, всебічному та об'єктивному розкриттю і розслідуванню злочинів. Основними формами протидії розслідуванню є: приховування слідів злочину і злочинців; приховування й знищення інформації, яка має доказове значення; вплив на учасників кримінального судочинства (погрози, підкуп, шантаж та ін.); втручання у діяльність органів розслідування [1, с. 17].

Для детального розгляду приховування злочину необхідно визначити його поняття, його основні ознаки та класифікацію видів приховування злочинів.

Етимологія слова «приховування» означає: сховати, щоб ніхто не помітив; утаїти, зробити непомітним [11, с. 574].

Кримінальний закон застосовує термін приховування в таких випадках:

- 1)...особа, яка заздалегідь обіцяла переховати злочинця, знаряддя чи засоби вчинення злочину, сліди злочину чи предмети... (ч. 5 ст. 27 КК);
- 2)...з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення... (ч. 9 ст. 115 КК);
- 3)...переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю... (ч.1 ст. 201 КК);
- 4)...умисне приховування будь-яким способом такої виручки, товарів або інших матеріальних цінностей... (ч. 1 ст. 207 КК);
- 5)...вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними... (ч. 1 ст. 209 КК);

6) умисне приховування громадянином...своєї стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей... (ст. 220 КК);

7) Умисне приховування майна або майнових обов'язків, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів (ст. 221 КК);

8) Приховування або умисне перекручення службовою особою відомостей про екологічний, в тому числі радіаційний, стан... (ч. 1 ст. 238 КК);

Питання присвячені приховуванню злочинів, висвітили у своїх працях такі вчені-криміналісти України та інших держав, як Белкин Р. С., Карагодін В. Н., Коновалова В. О., Лавров В. П., Лузгін І. М., Мудьюгін Г. М., Овечкін В. А., Рибніков Б. Б., Шепітько В. Ю.

Лавров В. П. і Лузгін І. М. у своїх працях визначили приховування злочину, як діяльність, спрямовану на перешкоджання розслідування злочинів шляхом утаювання, знищення, маскування і фальсифікації слідів злочину [8, с. 43].

Рибніков Б. Б. дав таке визначення: «Приховування злочину – це діяльність особи, спрямована на утаювання відомих їй фактів і обставин вчиненого злочину» [12, с. 412]. На думку Мудьюгіна Г. М., приховування злочину – це комплекс дій злочинця з метою ухилення від відповідальності за вчинене. Ці дії можуть бути спрямовані на приховування: самої події злочину, її злочинного характеру, участі у ньому злочинця [9, с. 65]. Овечкін В. А. під комплексом дій по приховуванню злочину, тобто під способом приховування злочину, розумів «сукупність дій і бездіяльність всіх осіб, що приховують злочин чи сприяють цьому в момент його вчинення і після його закінчення» [10, с. 14].

Карагодін В. Н. визначив приховування злочину як умисні дії, що полягають у перешкодженні встановленню об'єктивної істини про злочин і спрямовані на повне чи часткове ухилення винного від відповідальності [5, с. 109].

Приховування злочину є відображенням вигаданої події і щодо приховуваної події носить характер неправдивого відображення. Ознаки ж приховування злочину іноді іменують негативними обставинами, маючи на увазі їх невідповідність справжньому відображенню злочину. Як зазначив Овечкін В. А.: «..інсценовані злочинцем обстановці місця певної події залишаються обставини, що суперечать припущенню слідчого про хід події – негативні обставини, виявлення яких може свідчити про наявність інсценування» [10, с. 38].

Важливість негативних обставин для розслідування злочинів обумовила увагу до них відомих учених-криміналістів – Колмакова В. П., Белкіна Р. С., Селіванова М. О., Даньшин М. В., Медведев С. І., Мудьюгіна Г. М., В. Ю. Шепітька.

Аналіз наявних у літературі визначень негативних обставин дозволяє нам дійти висновку про те, що правильне і повне розуміння цієї проблематики сформувалося в науці не відразу. В окремих запропонованих визначеннях можна виділити однотипні ознаки, які можна згрупувати та більш детально розглянути це поняття.

Негативні обставини визначалися деякими авторами як відсутність на місці події слідів і предметів, що повинні тут бути при природному розвитку подій. Однак таке визначення не є повним, бо не тільки інформація про відсутність, а й інформація про наявність чого-небудь теж може бути негативною обставиною. На це одна з

перших указала Коновалова В. О., відзначаючи пізніше негативні обставини як фактичні дані, що, судячи по розвитку події, що відбулася, і поясненням конкретних осіб, не повинні знаходитися в обстановці місця події або, навпаки, повинні бути, але їх у наявності не виявилось [6, с. 54]. Негативні обставини суперечать припущенню, заснованому на уявленні, або уяві, в ході його перевірки, тобто в процесі використання версії як засобу пізнання [10, с. 41].

Причини суперечності обставин різні. Одні обставини суперечать припущенню, тому що не відповідають дійсності або не відносяться до справи, інші – тому, що припущення є помилковим. Деякі автори вказали у визначенні причини негативності таких даних, що суперечать припущенню внаслідок того, що вони не відповідають дійсності, не відносяться до справи або припущення неадекватно об'єктивній реальності [10, с. 44]. Не можна не погодитись з Коноваловою В. О. та Шепитько В. Ю., які під негативними обставинами розуміють такі дані, що порушують уявлення слідчого про закономірні зв'язки в розвитку події чи явища [7, с. 66]. Це визначення, на нашу думку, є найбільш точним, оскільки негативні обставини це перш за все сукупність даних, що порушують уявлення слідчого з приводу об'єктивності обставин події, та завдяки цьому протидіють вірному ходу розслідування. В окремих запропонованих визначеннях можна виділити однотипні ознаки, однак їх недостатньо для повного визначення приховування злочину. Для отримання найбільш повного визначення треба згрупувати всі ознаки, які характеризують приховування злочину.

У криміналістичному аспекті приховування злочинів – це здійснення низки дій, спрямованих на те, щоб вони не були виявлені, залишалися в таємниці їх підготовка і вчинення, щоб утаїти відомості про осіб, причетних до вчинення суспільно небезпечних діянь, з метою уникнути кримінальної відповідальності. З метою приховування злочину особи, що вчинили злочин або інші особи, можуть удаватися до приховування злочинного характеру події, предмета посягання, злочинця, способу вчинення злочину, місця і часу вчинення злочину, знарядь і засобів вчинення злочину, форми вини, мотиву і мети вчинення злочину, слідів злочину і т. ін.

Для визначення поняття приховування злочину необхідно також звернутися до визначень злочинної діяльності та злочинного діяння. Злочинне діяння – акт анти-соціальної поведінки, яка відхиляється від норми, посягає на суспільні відносини, що охороняються кримінальним законом. Не може бути кримінальної відповідальності при відсутності злочинного діяння [14, с. 321].

Що стосується визначення терміну злочинна діяльність, воно є ширшим поняттям ніж злочинне діяння. В юридичній літературі термін «злочинна діяльність» застосовується в широкому і вузькому розумінні. В широкому розумінні найчастіше визначається як злочин (передбачене Кримінальним кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину). У вузькому – це тільки умисне протиправне діяння, що складається з декількох взаємопов'язаних злочинних дій або злочинних актів.

Злочинна діяльність – це система передбачених кримінальним законом діянь і тісно пов'язаних з ними інших перед-кримінальних і посткримінальних дій, психо-

логічно детермінованих загальним мотивом, реалізація якого планується суб'єктом за допомогою постановки і досягнення окремих, проміжних цілей [4, с. 96].

У структурі злочинної діяльності розрізняють дії по готуванню, вчиненню і приховуванню злочину. Будучи об'єктом криміналістичних досліджень, ці дії звичайно розглядаються з точки зору способу їх здійснення і об'єднуються за цією ознакою в систему, що іменується способом вчинення злочину [2, с. 117].

Існує дві форми приховування злочину: активна (дія, або людська поведінка), та пасивна (бездіяльність). Дія і бездіяльність, що складають спосіб приховування злочинів, об'єднуються загальним протиправним задумом, сутність якого – перешкодити встановленню об'єктивної істини [3, с. 82].

Основним фактором, що спонукає злочинця вживати заходів до приховування злочину або окремих його елементів, є бажання уникнути викриття і відповідальності за вчинене. Бажання уникнути відповідальності і покарання може бути обумовлено різними причинами. Іноді злочинцем рухає не тільки страх перед покаранням, побоювання ганебного розголосу, як трапляється при вчиненні злочинів проти близьких людей або сексуальних злочинів. Приховування злочину з боку потерпілого і свідка можливо: у випадках, коли злочин носить ганебний характер, що свідчить про прагнення потерпілого уникнути небажаної участі в кримінальному процесі; коли розкриття злочину погрожує кримінальною відповідальністю самому потерпілому чи свідку; при бажанні самим «відновити справедливість».

Отже, приховування злочину причиною обумовлено як факторами зовнішнього середовища (зовнішній фактор), так і властивостями особистості (внутрішній фактор). До зовнішніх, об'єктивних факторів слід відносити: об'єктивні умови зовнішнього середовища – особливості місця і обстановки злочину; метеоумови місця і часу приховування злочину; час вчинення злочину; особливості об'єкта і предмета злочинного посягання; якість і властивість матеріальних об'єктів на місці приховування злочину; наявність знарядь злочину; наявність співучасників та ін.

До внутрішніх, суб'єктивних факторів належать: мотив і мета вчинення злочину; наявність у злочинця певних знань, досвіду; психічні властивості (характер, навички, вміння, звички, уява, винахідливість).

Приховування злочину причиною обумовлено також способом готування до злочину і способом вчинення злочину, що виступають як об'єктивні фактори у вчинених злочинах. В умисних злочинах, де дії по приховуванню вживаються після закінчення злочину, а також у злочинах, вчинених з необережності, приховування злочину обумовлено способом вчинення злочину.

Таким чином, приховування злочину треба визначати як діяльність або елемент злочинної діяльності, що становить собою систему об'єктивних і суб'єктивних факторів дійсності, що сформуються на всіх стадіях вчинення злочину, реалізація якої спрямована на сліди злочину і злочинця, з метою перешкодження розслідуванню.

Під час проведення розслідування слідчий повинен провести комплексний аналіз ознак вчинення (приховування) злочину з іншими характеристиками злочину, оскільки виявлення негативних обставин сприяє виникненню у слідчого обґрунтованого сумніву в справжності події. Такий сумнів звичайно є підставою для висунення конкретного припущення про застосований спосіб приховування злочину.

Це припущення разом з іншими перевіряються в процесі провадження окремих слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Список літератури

1. Александренко О. В. Криміналістичні проблеми подолання протидії розслідуванню : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». / О. В. Александренко. – Харьков, 2004. – С. 22.
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ. – . – Т. 1. – 1997. – 408 с.
3. Великородный П. Г. Криминалистическое понятие способа уклонения от ответственности / П. Г. Великородный // Вопросы борьбы с преступностью – М. : Юрид. Лит., 1986 – Вып. 44. – С. 77-89.
4. Зеленский А. Ф. Криминальная психология / А. Ф. Зеленский. – К. : ЮРИНКОМ Интер. – 1999. – 485 с.
5. Карагодин В. Н. Соотношение сокрытия и способа совершения преступления / В. Н. Карагодин // Государство и право в системе социального управления / [отв. редактор Г. В. Игнатенко]. – Свердловск, 1981. – С. 109-112.
6. Коновалова В. О. Негативні обставини та їх значення в розслідуванні злочинів / В. О. Коновалова // Радянське право. – 1958. – № 6. – С. 53-59.
7. Коновалова В. Е., Шепитько В. Ю. Криминалистическая тактика: теории і тенденції / В. Е. Коновалова, В. Ю. Шепитько. – Х. : Гриф, 1997. – 255 с
8. Лавров В. П., Лузгин И. М. Способ сокрытия преступления и его криминалистическое значение / В. П. Лавров, И. М. Лузгин. – М. : Юрид. лит, 1980. – 340 с.
9. Мудьюгин Г. Н. Построение и проверка версий // А. Н. Васильев, Г. Н. Мудьюгин, Н. А. Якубович./ Планирование расследования преступлений. – М. : Юрид. лит, 1957. – С. 60-85.
10. Овечкин В. А. Расследование преступлений, скрытых инсценировками: [учеб. пособие]. / В. А. Овечкин. – Х. : Юрид. ин-т, 1979, – 63 с.
11. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Рус. яз., 1984. – 976 с
12. Рыбников Б. Б. Проблема сокрытия преступлений и ее место в советской криминалистике / Б. Б. Рыбников//Криминалистический сборник. – Рига, 1972. – С. 412-419.
13. Уголовный кодекс Украины. – Х. : «Одиссей», 2005. – 256 с.
14. Шепитько В. Ю. Криміналістика. Енциклопедичний словник (українсько-російський і російсько-український) / [За ред. В. Я.Тация]. – Х. : Право, 2001. – 560 с.

Чернецький К. О. Понятие и признаки сокрытия преступления в криминалистике/ К. О. Чернецкий// Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : Юридические науки. – 2010. – Т. 23 (62). № 2. 2010. – С. 357-361.

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся сокрытия преступления в криминалистике, как формы противодействия расследованию. Приведенный анализ литературы определяет основные признаки понятия сокрытия преступления и негативных обстоятельств.

Ключевые слова: сокрытие преступления, негативные обстоятельства, способ преступления.

Cherneckiy K. Definition and signs of concealment of crime in the criminalistics / K. Cherneckiy // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2010. – Vol. 23 (62). № 2. 2010. – P. 357-361.

Questions, touching the concealment of crime in criminalistics, as forms of counteraction investigation, are considered in the article. The resulted analysis of literature determines the basic signs of concept of concealment of crime and negative circumstances.

Keywords: concealment of the crime, the negative circumstances, the way crimes.

Поступила в редакцію 14.12.2010 г.